NEOLITISCHE "KRALEN" VERVAARDIGD UIT OPERCULA VAN POMATIAS OLIVIERI UIT DE OPGRAVINGEN VAN NAHAL OREN, ISRAEL

door

Henk K. Mienis

Gedurende een achttal seizoenen hebben archeologen, verbonden aan het Israël Museum in Jeruzalem, opgravingen verricht in Nahal Oren, een van de valleien in het westelijk deel van het Carmelgebergte in Israël. Deze opgravingen hebben belangrijke resten opgeleverd uit diverse prehistorische tijdperken, die zich op zijn minst uitstrekken over de periode 12.000 tot 4.000 voor Christus.

Tijdens de meeste seizoenen werden ook resten van schelpen verzameld. Dit materiaal is tamelijk heterogeen van samenstelling, dit zowel wat de rijkdom aan soorten betreft, als het aantal exemplaren dat tot elk taxon behoort. Dit vloeit ongetwijfeld rechtstreeks voort uit de wijze van verzamelen. Gedurende de eerste seizoenen (1954, 1956-1957 en 1959-1960) werd voornamelijk op het oog verzameld, d.w.z. een schelp, compleet of slechts fragmentarisch, die toevallig gezien werd, werd verzameld. Dit materiaal is zodoende meestal grof van grootte en gering in aantal en bestaat vooral uit Cerastoderma glaucum (Bruguiere, 1789), Levantina spiriplana caesareana (Mousson, 1854) en Helix engaddensis Bourguignat, 1852.

In de tweede periode (1969-1971) werd gebruik gemaakt van de zogenaamde drijfmethode. Hiermee werden ook kleine soorten en fragmenten in grote hoeveelheden verkregen. Dit materiaal bevat o.a. soorten als Pyrene scripta (Linnaeus, 1758), fragmenten van Dentalium en veel landslakken, zoals Euchondrus septemdentatus (Roth, 1839), Euchondrus saulcyi (Bourguignat, 1852), Calaxis hierosolymarum (Roth, 1855), Xeropicta vestalis joppensis (Schmidt, 1855), Monacha haifaensis (Pallary, 1939) en Monacha obstructa (Pfeiffer, 1842).

Zoals te begrijpen valt, bestaat het meeste materiaal uit resten van lokale landslakken en mariene soorten uit de nabij gelegen Middellandse Zee. Zodra de problemen, betreffende de stratigrafie van de verschillende lagen opgelost zijn, zullen volledige rapporten betreffende al het archeologische materiaal per tijdperk gepubliceerd worden.

Ik wil hier echter enigszins vooruitlopen op het rapport betreffende het archeomalacologische materiaal om de aandacht te vestigen op een wat merkwaardige vondst.

In 1971, tijdens het blootleggen van resten van een nederzetting uit de Neolitische periode (dit jonge steentijdperk speelde zich af in Israël van ca. 7.500 tot 4.000 jaar voor Christus) werden met behulp van de drijftechniek 28 opercula van de Levantijnse rondmondhoren, Pomatias olivieri (de Charpentier, 1847), een

algemene lokale landslak (Bar, 1975), gevonden. Uitgezonderd twee, vertonen al deze afsluitplaatjes een rond gaatje, precies in het midden (fig. 1). Deze gaatjes zijn zonder twijfel door menselijke hand aangebracht en op deze vrij simpele wijze werden kraalachtige objecten verkregen. In deze periode werd namelijk veel schelpmateriaal, vooral mariene soorten, zodanig veranderd (doorboord, gepolijst, enz.), dat zij als "kraal" of "hanger" dienst konden doen. Ik ben wat voorzichtig wat deze typificatie betreft, daar de opgravingen van de Neolitische nederzetting in Nahal Oren geen menselijke overblijfselen opgeleverd hebben, die nog voorzien waren van sieraden vervaardigd uit schelpen. Dit was bijvoorbeeld wel het geval bij de vondsten van menselijke resten uit het Mesolitische Natufian, een iets ouder steentijdperk (12.000-7.500 voor Christus). Uit het Natufian van El Ouad (Wady al-Mughara) stamt b.v. de beroemde schedel voorzien van een hoofdband bestaande uit Dentalium (Garrod, 1932a: fig. 4-5; Garrod, 1932b: pl. 24, fig. 1-2). Deze schedel wordt permanent tentoongesteld in het Rockefeller Museum in Jeruzalem. Ook de menselijke resten gevonden tijdens de opgravingen van Mallaha, eveneens een nederzetting uit het Natufian, waren nog rijkelijk versierd met schelpen. Skelet no. 91 (fig. 2 = copie van fig. 18 in Perrot & Ladiras, 1988) werd b.v. aangetroffen met een schelpsieraad op het voorhoofd en schelpenkettingen om de polsen, lendenen en het linkeronderbeen. Met vrij grote zekerheid kon hierdoor het meeste, door mensenhand aangeboorde schelpmateriaal als Theodoxus, Columbella, Nassarius, Conus, Glycymeris en Cerastoderma, als kraal of hanger getypificeerd worden (Mienis, 1987).

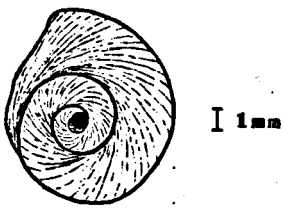

Fig. 1. Doorboord operculum van Pomatias olivieri (de Charpentier, 1847) uit de opgravingen van een Neolitische nederzetting in Nahal Oren, Israël.

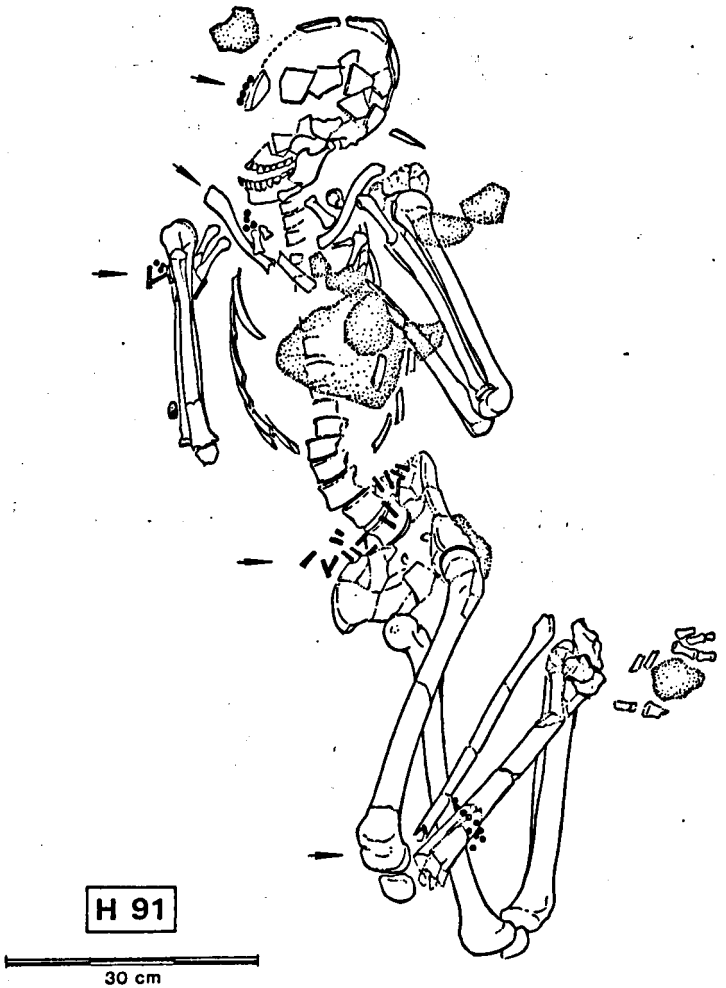

Fig. 2. Skelet no. 91 uit de opgravingen van de Mesolitische (Natufian) nederzetting Mallaha, Israël. De pijltjes wijzen naar sieraden vervaardigd uit schelpen.

Uit de opgravingen van een andere Neolitische vindplaats, Nahal Hemar in het Dode Zee gebied, weten we echter, dat aangeboorde schelpen ook gebruikt werden ter versiering van allerlei weefsels (Bar-Yosef, 1985; Mienis, 1988). Door de grote droogte, die in dat gebied heerst, zijn daar 9.000 jaar oude stukjes weefsel aangetroffen, die versierd waren met door de mens aangeboorde schelpen van Nerita sanguinolenta Menke, 1829 en Nerita polita orbignyana Recluz, 1841, beide uit de Rode Zee.

Door de mens aangeboorde schelpen kunnen dus op diverse wijzen gebruikt zijn. Daarom ben ik wat voorzichtig, wat de typificatie "kraal" betreft in het geval van de opercula van Pomatias olivieri. Deze doorboorde afsluitplaatjes lijken echter in vorm en grootte sprekend op eveneens in Nahal Oren gevonden "kralen" vervaardigd uit stukjes rondgeslepen en doorboorde Cerastoderma glaucum.

Hoewel het gebruik van opercula als hanger bekend is onder andere van volkeren uit het steentijdperk (Pfeiffer, 1914), gaat het daar altijd om veel grotere voorwerpen (Ampullaria en Turbo). Zover als ik kon nagaan, is dit de eerste vondst van opercula van Pomatias olivieri, die waarschijnlijk dienst gedaan hebben als kralen.

Merkwaardig genoeg werd onder het Neolitische materiaal van Nahal Oren slechts één (compleet) huisje van deze Pomatias soort aangetroffen.

Ik dank Dr. Tamar Noy (Israël Museum, Jeruzalem) voor het ter beschikking stellen van het schelpmateriaal van de opgravingen in Nahal Oren.

Abstract: Beads made out of drilled opercula of Pomatias olivieri are reported from the Neolithic site of Nahal Oren, Israel.

Literatuur

BAR, Z., 1975. A southern extension of the known geographical distribution of Pomatias olivieri (Mollusca: Gastropoda). - Israel J. Zool., 24: 75-78.

BAR-YOSEF, O., 1985. A cave in the desert: Nahal Hemar 9.000-year-old finds. - The Israel Mus., Cat. 258: 1-16, 29 plts. (+ 15 pp. in het Hebreeuws).

GARROD, D.A.E., 1932a. Excavations in the Wady Al-Mughara, 1931. - Bull. Am. School Prehist. Res., 8: 6-11.

GARROD, D.A.E., 1932b. A new Mesolithic industry: the Natufian of Palestine. - J. Roy. Anthrop. Inst., 62: 257-269, plts. 22-25.

MIENIS, H.K., 1987. Molluscs from the excavation of Mallaha (Eynan). - Mém. & Trav. Centre Rech. Français Jerusalem, 4: 157-178.

MIENIS, H.K., 1988. Nahal Hemar Cave. The marine molluscs. - Atiqot, 18: 47-49.

PERROT, J. & D. LADIRAY, 1988. Les hommes de Mallaha (Eynan) Israel. I. Les sepultures. - Mém. & Trav. Centre Rech. Français Jerusalem, 7: 1-106, 31 plts.

PFEIFFER, L., 1914. Die steinzeitliche Muscheltechnik und ihre Beziehungen zur Gegenwart. Ein Beitrag zur Geschichte der Arbeit und zur Psychologie der Geräte. 334 pp. Verlag Gustav Fischer, Jena.